

МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ БІЗНЕСУ ДО ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

MECHANISMS OF BUSINESS INVOLVEMENT IN THE PROCESS OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AS DETERMINANT OF THE REINTEGRATION OF MILITARY SERVICEMEN, VETERANS AND THEIR FAMILY MEMBERS

У статті представлено результати опитування суб'єктів підприємницької діяльності на тему «Роль бізнесу як каталізатора розвитку соціального підприємництва в процесі реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей». Проведене анкетування дозволило визначити механізми залучення бізнесу до процесу розвитку соціального підприємництва як інструменту підтримки ветеранів та членів їх сімей у процесі реінтеграції: соціальний; фінансово-економічний; освітньо-мотиваційний; партисипативний. Реалізація заходів для підтримки соціальних підприємств, заснованих ветеранами, на думку респондентів, найбільшою перевагою може мати покращення репутації компанії як соціально відповідальної. Впровадження механізмів залучення бізнесу у розвиток соціального підприємництва в процесі реінтеграції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей убачається можливим через створення місцевих стратегічних партнерств у формі альянсів між зацікавленими сторонами, такими як органи місцевого самоврядування, бізнес-суб'єкти, заклади вищої освіти та громадські організації.

Ключові слова: соціальне підприємництво, механізми залучення бізнесу, соціальний вплив, соціальна відповідальність, реінтеграція ветеранів.

The article presents the results of the survey of business entities "The role of business as a catalyst for the development of social entrepreneurship in the process of reintegration of military personnel, veterans of the ATO/JFO and their family members". The conducted survey made it possible to determine the mechanisms of business involvement in the process of social entrepreneurship development as a tool for supporting veterans and their family members in the process of reintegration: social (creation of corporate social responsibility programs to support veterans through social entrepreneurship; implementation of initiatives aimed at the development of social enterprises in areas that support the needs of veterans; development of innovative projects that combine business interests with solving social problems of veterans); financial and economic (providing financial support to social enterprises aimed at integrating veterans into business and society; creating conditions to ensure access to credit resources, grants, crowdfunding tools and other financial tools for the development of social enterprises); educational and motivational (participation of business experts in the development and implementation of training and mentoring programs for veterans aimed at improving their skills in the field of entrepreneurship); participatory (active participation in lobbying and influencing the adoption of legal acts that promote the development of social entrepreneurship and support of veterans; establishment and participation in platforms for cooperation between social enterprises, veteran organizations and business, development of networks of partners for the exchange of resources, expertise and experience). It was investigated that the surveyed business representatives generally demonstrate the potential and willingness to implement individual measures within the identified mechanisms for supporting social enterprises founded by veterans and their family members: providing consulting assistance to veterans who want to create a social enterprise; conducting business management training for veterans; cooperation with social enterprises of veterans in the sphere of procurement of goods and services.

Key words: social entrepreneurship, business involvement mechanisms, social impact, social responsibility, reintegration of veterans.

УДК 330.342.146:334.722]:364-057.36

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.84-24>

Вербицька А.В.

к.держ.упр., доцент,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Децюк П.І.

аспірант,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Verbytska Anna

Chernihiv Polytechnic National University

Detsuik Pavlo

Chernihiv Polytechnic National University

Постановка проблеми. Соціальні підприємства розвиваються у світі, що підтверджують закордонні аналітичні дослідження [1]. Через різноманітність економічних структур, традицій та особливостей культури, наукових підходів, відмінності нормативного регулювання, на сьогодні у світовому просторі відсутня єдина концептуалізація щодо соціального підприємництва та його відмінностей від традиційних (комерційних прибуткових) підприємств. Незважаючи на численні дослідження, проведені на міжнародному рівні, зростає необхідність аналізу аспектів діяльності соціальних підприємств як інноваційних економічних агентів, які вирішують соціальні та екологічні проблеми, використовуючи підприємницький підхід.

Практиками з реалізації Програми ООН із відновлення та розбудови миру підкреслюється вагома роль та відповідальність приватного сектору у створенні гідних робочих місць, забезпеченні доступу до якісних товарів та послуг, впровадженні інновацій, створенні переваг для вразливих груп населення. Залучення приватного сектору до розвитку соціального підприємництва потребує насамперед цілеспрямованого підходу з боку органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства щодо інформування про переваги соціального підприємництва серед представників класичного бізнесу [2].

Науковці констатують про важливість розвитку екосистеми соціального підприємництва із залученням органів державної влади та місцевого

самоврядування, організацій громадського, бізнес сектору та закладів вищої освіти для отримання позитивних результатів у реінтеграції ветеранів. Дослідження свідчать, що соціальні підприємства, які засновуються лише в межах короткострокових програм підтримки і не орієнтуються на врахування потреб зацікавлених сторін, часто не є успішними і не мають сталого соціального впливу [3].

Важлива роль у процесі соціально-економічної реінтеграції належить навчанню, підвищенню кваліфікації, професійній перепідготовці ветеранів та членів їхніх сімей, комплексній підтримці у заснуванні ними власної справи [4]. Соціальне підприємництво може стати ефективним інструментом для створення умов для адаптації до умов цивільного життя через самореалізацію, втілення соціальної місії, зайнятість та забезпечення стабільного доходу.

Дослідження механізмів залучення бізнесу до процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС (російсько-української війни) (надалі – ветеранів) через розвиток соціального підприємництва є важливою передумовою у розкритті потенціалу участі приватного сектору в розбудові екосистеми соціального підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження закордонних науковців Dalborg C. та von Friedrichs Y. розкриває роль бізнес-консультаційної підтримки для соціальних підприємств та вплив об'єднання зацікавлених сторін у процесі створення спільної цінності [5]. Праця Folmer E., Nederveen C. та Schutjens V. обґрунтовує значення партнерства та створення мереж у розбудові соціальних підприємств, авторами проведено порівняльний аналіз соціальних підприємств із традиційними комерційними підприємствами за вимірами залучення ресурсів через мережі [6].

Дослідження понятійного контуру соціального підприємництва та психологічних підходів до його аналізу здійснено Нагорною Н. [7; 8]. Вітчизняні науковці (Коленіченко Т., Максьюм К., Нагорна Н., Сила Т., Мекшун А.) вивчають процес реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей через комплекс заходів з професійної перепідготовки та соціальної адаптації, включаючи залучення реінтегрантів до створення власної справи [9]. Ревко А. досліджувалися засади залучення територіальних громад до розвитку соціального підприємництва в умовах децентралізації та цифровізації [10].

Разом із тим недослідженими залишаються напрями удосконалення механізмів залучення бізнесу у розвиток соціального підприємництва в процесі реінтеграції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі результатів емпіричного дослідження щодо участі бізнесу в процесі розвитку соціаль-

ного підприємництва та реінтеграції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей та розробленні механізмів залучення бізнесу до процесу розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Співпраця зацікавлених сторін у розвитку соціального підприємництва (традиційних підприємств, соціальних підприємств, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій та ініціативних груп, закладів вищої освіти) розглядається як частина екосистеми, спрямованої на співтворення («co-creation») цінності, у результаті якої створюються соціальні інновації та досягається соціальний вплив [11].

Попередньо проведене маркетингове дослідження, що включало анкетування щодо сучасного стану та потреб бізнесу Чернігівської області в постдеокупаційний період, а також глибинні експертні інтерв'ю з ключовими інформантами зі сфери бізнесу, органів місцевого самоврядування, неурядових організацій та донорських ініціатив з метою вивчення потреб у відновленні ключових секторів мікро-, малого та середнього бізнесу в деокупованих містах, засвідчили про достатній рівень потенціалу підприємницьких суб'єктів до участі в процесі розвитку соціального підприємництва на рівні громади [12]. Результати згаданого дослідження стали підставою для подальшого опитування суб'єктів господарювання задля вивчення напрямів їх участі у розвитку соціального підприємництва в процесі реінтеграції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей.

У листопаді 2023 року проводилося онлайн-анкетування «Роль бізнесу як каталізатора розвитку соціального підприємництва в процесі реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей» представників бізнесу Чернігівської області, у якому взяли участь 55 респондентів, з них: 52% представляють малий бізнес, 14% – державний сектор, 10% – середній бізнес, 9% – мікробізнес, 5% – великий бізнес, 5% – інші види, 1% – громадський сектор. Розподіл респондентів за галузями господарської діяльності представлено на рис. 1. Так, найбільший відсоток опитаних респондентів становлять представники ІТ-компаній (25%). Варто відмітити, що на нашу думку, ІТ-сфера хоч і не є розповсюдженим напрямом для соціального підприємництва, проте має потенціал: більшість ІТ-компаній впроваджують програми корпоративної соціальної відповідальності та систематично ініціюють соціальні ініціативи. В аспекті завдань реінтеграції ветеранів – ІТ-галузь також має потенціал, оскільки саме ця сфера через стрімкий ріст цифровізації потребує фахівців, які можуть бути підготовлені за короткий термін.

Більшість респондентів є керуючими партнерами або засновниками компанії (34% опитаних

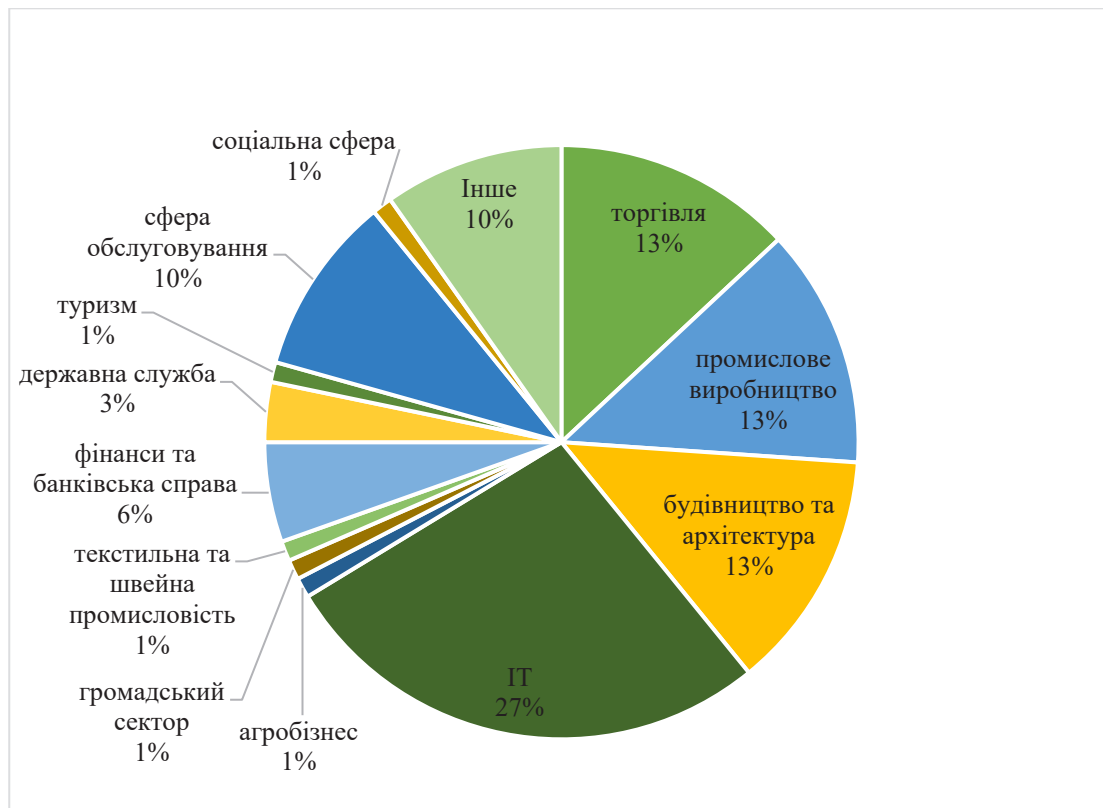

Рис. 1. Сфери діяльності компаній-респондентів анкетування

респондентів); 16% опитаних – керівники відділу/сектору; працівники напряму управління персоналом або HR (9%); ТОП-менеджери (9%); менеджери середньої ланки (9%); CEO (5%) та інші співробітники (16%).

Варто відмітити, що понад половина опитаних представників бізнесу зазначили, що вони не обізнані з поняттям соціального підприємництва (54% респондентів). На питання щодо ролі соціального підприємництва у суспільстві респонденти обирали кілька варіантів відповідей, на їх думку, найбільш поширеною з яких є «сприяння вирішенню соціальних проблем» (25% обраних варіантів відповідей). У той же час 16% обраних варіантів відповідей – «створення робочих місць», «збільшує соціальну відповідальність бізнесу» (15%), «підтримка для вразливих верств населення (ветерани, внутрішньопереміщені особи, безробітні та ін.) (13%), «розвиває економічний потенціал громади» (10%), «створює механізм для впровадження суспільних змін» (9%), «допомагає генерувати соціальні інновації» (5%), «створює унікальні для ринку продукти» (3%). Варто відмітити, що відповідь на це питання респонденти надавали після довідкового ознайомлення з визначенням соціального підприємництва, що було розміщено в опитувальнику. Отже, як виникає з аналізу відповідей, представники бізнесу у розумінні соціального підприємництва керуються, в першу чергу, «просоціальним» аспектом як здатністю вирішу-

вати соціальні проблеми; залишаючи при цьому поза увагою можливість соціальних підприємців генерувати інновації та створювати унікальні продукти, розвиваючи економічний потенціал на рівні громад.

Переважна більшість респондентів відмітили, що на їх думку, соціальне підприємництво може бути інструментом підтримки ветеранів та членів їх родин (89% відповідей). Розподіл обраних напрямів, за якими, на думку респондентів, соціальне підприємництво може підтримати ветеранів та членів їх родин представлено на рис. 2 (варто врахувати, що респондентам пропонувалося обрати 2 варіанти відповіді). Важливо звернути увагу, що як і в попередньому питанні, респонденти підкреслили соціальний контекст соціального підприємництва як можливість для ветеранів реалізувати свої навички, самореалізуватися та бути зайнятим у цивільному житті; натомість низький відсоток вибору відповіді «підтримує ветеранів економічно» свідчить про те, що респонденти не вбачають у соціальному підприємстві прибутковий бізнес.

Респондентам також було запропоновано обрати два фактори, які на їх думку, найбільше впливають на успіх заснування соціальних підприємств ветеранами та членами їх сімей (рис. 3). Так, респонденти відмітили важливість навчальної підготовки ветеранів до підприємницької діяльності, наявність фінансової та державної підтримки.

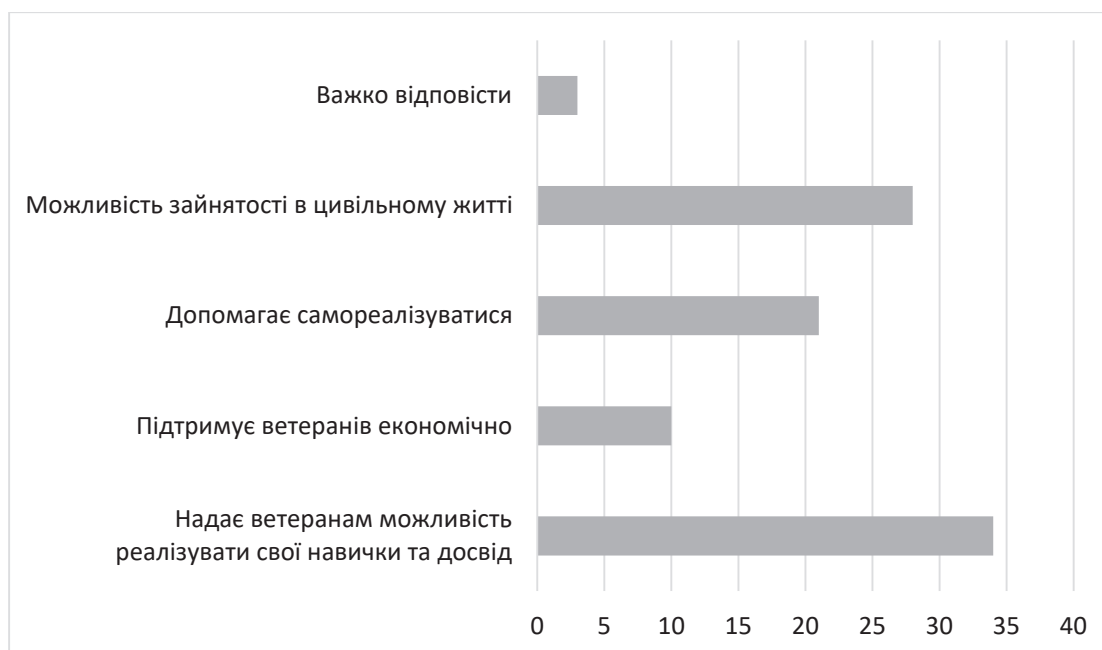

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на питання «Яким чином, на Вашу думку, соціальне підприємництво може підтримати ветеранів та членів їх родин?»

Аналіз відповідей респондентів дозволив визначити, яку роль вбачає бізнес у підтримці повернення ветеранів до цивільного життя через відкриття ними соціальних підприємств: співпраця з соціальними підприємствами, заснованими ветеранами, як з постачальниками/посередниками/партнерами (27% респондентів обрали дану відповідь; при цьому респонденти мали змогу обирати кілька варіантів відповідей); надання можливостей ветеранам працювати в соціальних підприємствах (27% респондентів обрали дану відповідь); надання консуль-

таційної допомоги та/або менторської підтримки соціальним підприємствам ветеранів; надання консультаційної допомоги та/або менторської підтримки соціальним підприємствам, заснованим ветеранами (27%), 16% респондентів відмітили, що бізнес може надавати фінансову підтримку соціальним підприємствам, заснованим ветеранами.

Щодо готовності опитаних представників бізнесу реалізовувати конкретні заходи для підтримки соціальних підприємств, заснованих ветеранами та членами їх сімей, визначено такі

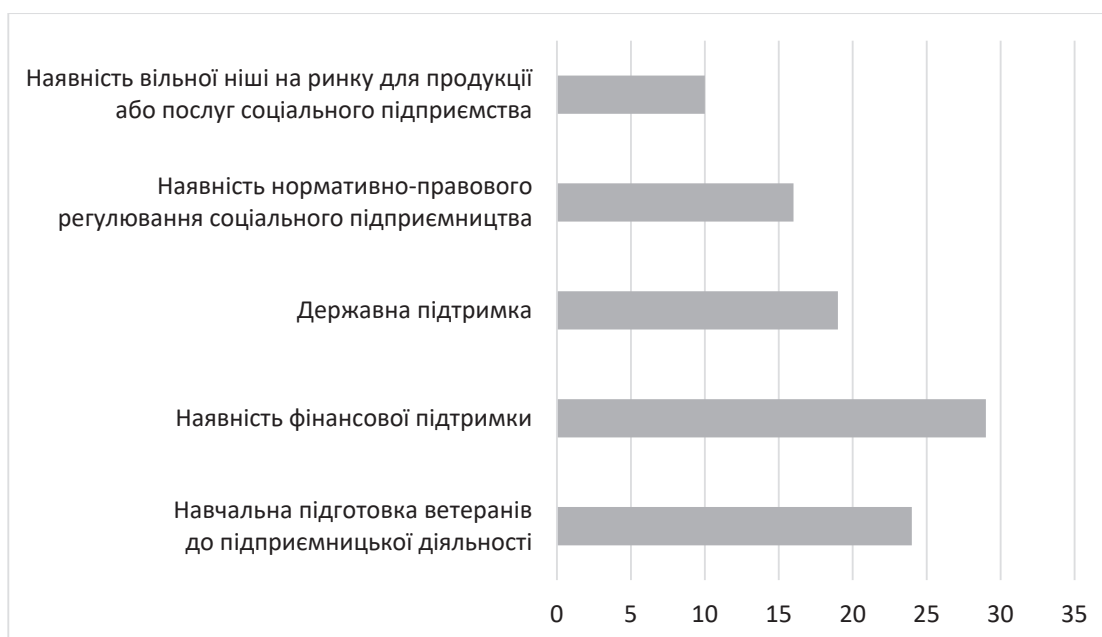

Рис. 3. Відповіді респондентів на питання «Які, на Вашу думку, фактори впливають на успіх заснування соціальних підприємств ветеранами?»

пріоритетні напрями: надання консультаційної допомоги ветеранам, які хочуть створити соціальне підприємство (26% респондентів обрали дану відповідь; респонденти мали змогу обирати кілька варіантів відповідей); співпраця з соціальними підприємствами ветеранів у сфері закупівлі товарів і послуг (22% респондентів обрали дану відповідь); проведення навчань для ветеранів із управління бізнесом (16% респондентів обрали дану відповідь). Варто звернути увагу, що серед пріоритетних факторів у створенні соціальних підприємств, на думку бізнесу, визначена фінансова підтримка, разом із тим лише 8% опитаних респондентів відмітили про готовність їх підприємств/установ до надання грантів (безповоротної грошової допомоги) на створення та розвиток ветеранських підприємств. Крім того, майже чверть опитаних (23% респондентів) відмітили, що наразі не готові реалізовувати згадані вище заходи.

Реалізація заходів для підтримки соціальних підприємств, заснованих ветеранами, на думку респондентів, найбільшою перевагою може мати покращення репутації компанії як соціально відповідальної (31% респондентів обрали дану відповідь). 40% опитаних бізнесів відмітили, що мають досвід роботи з ветеранами, в основному через надання робочих місць (26%), проведення навчання та професійної підготовки (20%).

На рис. 4 представлені перешкоди, які на думку бізнесів, заважають у підтримці ними соціальних підприємств, основними з яких є такі: недостатнє розуміння поняття соціального підприємництва, недостатність фінансових ресурсів для такої підтримки, відсутність спеціального нормативного забезпечення для діяльності соціальних підприємств.

На рис. 5 представлені фактори, які на думку опитаних суб'єктів господарювання, можуть сприяти співпраці бізнесу та соціальних підприємств, заснованих ветеранами, серед основних з них: підтримка державою або донорами спільних ініціатив та проєктів, які мають як бізнесову, так і соціальну цінність; запровадження програм інвестування для соціальних підприємств.

З результатів опитування впливає думка респондентів про вагомий роль фінансових інструментів у стимулюванні розвитку соціального підприємництва як інструменту реінтеграції ветеранів та членів їх сімей (інвестування, гранти, фінансова допомога на відкриття справи тощо). Проте більшість опитаних представників бізнесу засвідчили, що наразі не готові інвестувати кошти та стимулювати фінансово потенційних соціальних підприємців. Аналіз наведених вище відповідей свідчить, що респонденти, розуміють соціальне підприємництво як інструмент соціальної підтримки, а не як прибутковий бізнес. Відтак, можемо констатувати, що саме через недостатнє розуміння сутності соціального підприємництва, респонденти покладають сподівання на державу у підтримці розвитку цього виду діяльності як інструменту реінтеграції ветеранів. У той же час попередні дослідження (глибинні інтерв'ю з представниками бізнесів) [12] продемонстрували, що у підтримці підприємницької діяльності суб'єкти господарювання не покладаються на державу як ефективний інструмент у розвитку бізнесу. Визначення респондентами необхідності підвищення обізнаності з питань соціального підприємництва як пріоритетного фактору у сприянні його розвитку, готовність бізнесу консультувати соціальних підприємців, переконання

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів на питання «Що, на Вашу думку, є головною перешкодою, що заважає бізнесу підтримувати соціальне підприємництво»

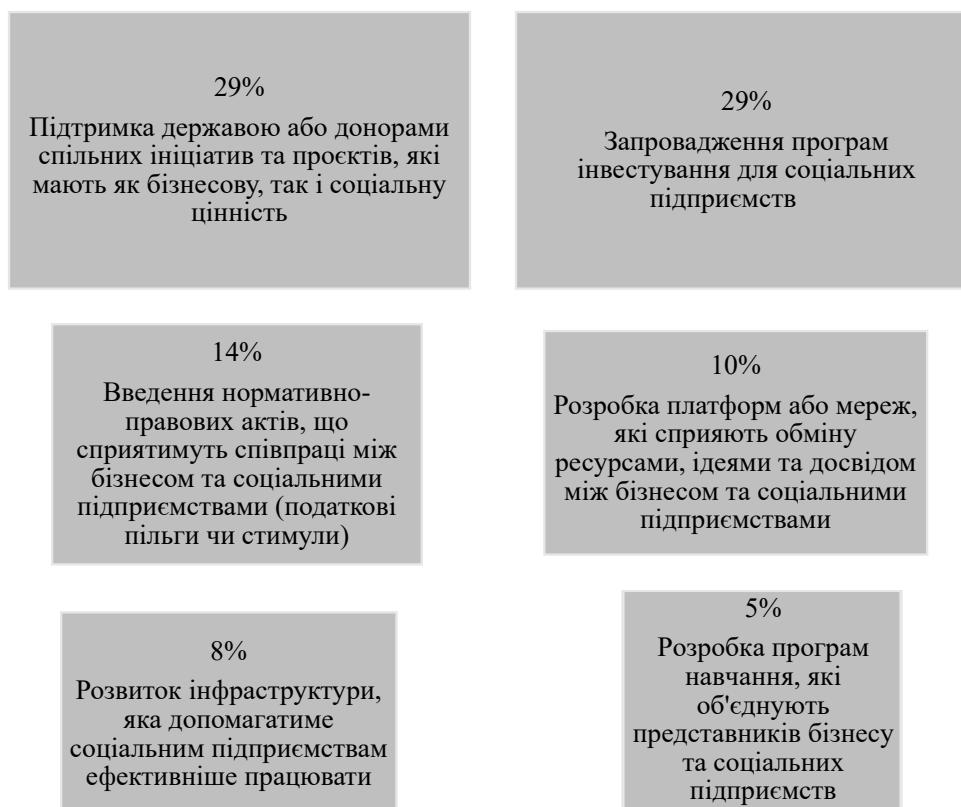

Рис. 5. Розподіл відповідей респондентів на питання «Які основні фактори, на Вашу думку, можуть сприяти більшій співпраці бізнесу та соціальних підприємств, заснованих ветеранами»

респондентів у необхідності навчання ветеранів підприємницьким навичкам як запоруки до започаткування ними соціальних підприємств – дає підстави констатувати про вагоме значення освітньої компоненти у взаємодії зацікавлених сторін у процесі розвитку соціального підприємництва як реінтеграційного інструменту.

Висновки з проведеного дослідження. В аспекті реінтеграції ветеранів та членів їх сімей соціальним підприємствам потрібна підтримка бізнесу, що для бізнесу, у свою чергу, буде взаємовигідною діяльністю від втілення стратегій соціальної відповідальності. Проведене дослідження дало змогу визначити механізми залучення бізнесу до процесу розвитку соціального підприємництва як інструменту підтримки ветеранів та членів їхніх сімей:

- соціальний (створення програм корпоративної соціальної відповідальності для підтримки ветеранів через соціальне підприємництво; реалізація ініціатив, спрямованих на розвиток соціальних підприємств у сферах підтримки ветеранів та їх родин; розробка інноваційних проєктів, що поєднують інтереси бізнесу з вирішенням соціальних проблем ветеранів);

- фінансово-економічний (надання фінансової підтримки соціальним підприємствам, спрямованим на інтеграцію ветеранів у бізнес та суспіль-

ство; створення умов для забезпечення доступу до кредитних ресурсів, грантів, інструментів краудфандингу та інших фінансових інструментів для розвитку соціальних підприємств);

- освітньо-мотиваційний (участь бізнес-експертів у розробці та реалізації програм навчання та наставництва для ветеранів, спрямованих на підвищення кваліфікації у сфері підприємницької діяльності);

- партисипативний (активна участь у лобюванні та вплив на прийняття нормативно-правових актів, що сприяють розвитку соціального підприємництва та підтримці ветеранів; створення та участь у платформах співпраці соціальних підприємств, ветеранських організацій та бізнесу, розвиток партнерських мереж для обміну ресурсами, знаннями та досвідом).

Визначено, що опитані представники бізнесу загалом демонструють ініціативність та готовність впроваджувати окремі заходи в рамках визначених механізмів підтримки соціальних підприємств, заснованих ветеранами та членами їх сімей: надання консультаційної допомоги ветеранам, які бажають створити соціальне підприємство; проведення консультацій з управління бізнесом для ветеранів; співпраця з соціальними підприємствами ветеранів у сфері закупівель їх товарів та послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Social enterprises and their ecosystems in Europe – Comparative synthesis report. Eurostat. European Union. 2020. 192 p. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274>

2. Кокоть В. Роль приватного сектору у мобілізації громади: підхід на основі спільних цінностей. Ред.: Сила Т., Новобранець О., Красківська Н. Краматорськ, 2020. 84 с.

3. Дивнич Г.А. Нормативне регулювання соціального підприємництва: європейський досвід. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 2. С. 47–52. DOI: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-8>

4. Коленіченко Т.І., Акименко Ю.Ф., Петрик О.Л., Вербицька А.В. Соціальний супровід ветеранів АТО/ООС у процесі їх реінтеграції та адаптації до умов сучасного соціуму : метод. рекомендації. Київ : Гнозіс, 2021. 160 с.

5. Dalborg C., von Friedrichs Y. The role of business advisers in supporting social entrepreneurship. *Social Enterprise Journal*. 2021. Vol. 17. No. 2. P. 280–301. DOI: <https://doi.org/10.1108/SEJ-12-2019-0102>

6. Folmer E., Nederveen C. and Schutjens V. Network importance and use: commercial versus social enterprises. *Social Enterprise Journal*. 2018. Vol. 14. No. 4. P. 470–490. DOI: <https://doi.org/10.1108/SEJ-01-2018-0007>

7. Нагорна Н.С. Дослідження понятійного контуру соціального підприємництва в вітчизняній та зарубіжній літературі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія : Психологія*. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 97–103.

8. Нагорна Н.С. Психологічні підходи до аналізу соціального підприємництва. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 2-3(29). С. 65–76.

9. Tetiana Kolenichenko, Nadiia Nahorna, Kateryna Maksom, Alla Mekshun, Tetiana Sylva. The global and Ukrainian experience of social reintegration of hybrid war veterans in the modern society conditions. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11. Issue 2. Special Issue XX. P. 77–83.

10. Ревко А. Цифровізація регіональних економічних систем як фактор розвитку соціального підприємства в умовах децентралізації. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Випуск 4 (04). С. 52–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.4-9>

11. Вербицька А.В. Роль бізнесу як каталізатора розвитку соціального підприємництва в процесі реінтеграції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. Випуск 49. С. 7–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-1>

12. Verbytska A., Dyvnych H., Petryk O. The potential of local business involvement as a determinant of social entrepreneurship development in the process of veterans' reintegration. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. № 9(4). P. 58–64. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-4-58-64>

REFERENCES:

1. Eurostat. European Union (2020) Social enterprises and their ecosystems in Europe – Comparative synthesis report. Available at: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274>

2. Kokot, V. (2020). Rol pryvatnoho sektoru u mobilizatsii hromady: pidkhid na osnovi spilnykh tsinnosti [The role of the private sector in community mobilization: an approach based on shared values]. In T. Sylva, O. Novobranets, & N. Kraskivska (Eds.). Kramatorsk, 84 p.

3. Dyvnych, H.A. (2022) Normatyvne rehuliuvania sotsialnoho pidpriemnytstva: yevropeyskyi dosvid. [Normative regulation of social entrepreneurship]: European experience. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 2, 47–52. DOI: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-8>

4. Kolenichenko, T.I., Akymenko, Y.F., Petryk, O.L., & Verbytska, A.V. (2021) Sotsialnyi suprovod veteraniv ATO/OOS u protsesi yikh reintehratsii ta adaptatsii do umov suchasnoho sotsiumu: metod. rekomend. [Social support for ATO/OOS veterans in the process of their reintegration and adaptation to modern society: Methodological recommendations]. Kyiv: Gnosis, 160 p.

5. Dalborg, C., & von Friedrichs, Y. (2021) The role of business advisers in supporting social entrepreneurship. *Social Enterprise Journal*, 17(2), 280–301. DOI: <https://doi.org/10.1108/SEJ-12-2019-0102>

6. Folmer, E., Nederveen, C., & Schutjens, V. (2018) Network importance and use: commercial versus social enterprises. *Social Enterprise Journal*, 14(4), 470–490. DOI: <https://doi.org/10.1108/SEJ-01-2018-0007>

7. Nahorna, N.S. (2022) Doslidzhennia poniatynnoho konturu sotsialnoho pidpriemnytstva u vitchyzniani ta zarubizhnii literaturi [Conceptual framework of social entrepreneurship in domestic and foreign literature]. *Scientific Notes of V.I. Vernadsky Taurida National University. Series: Psychology*, 33(72), 97–103.

8. Nahorna, N.S. (2023) Psykholohichni pidkhody do analizu sotsialnoho pidpriemnytstva [Psychological approaches to the analysis of social entrepreneurship]. *Organizational Psychology. Economic Psychology*, 2-3(29), 65–76.

9. Kolenichenko, T., Nahorna, N., Maksom, K., Mekshun, A., & Sylva, T. (2021) The global and Ukrainian experience of social reintegration of hybrid war veterans in modern society conditions. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*, 11(2), 77–83.

10. Revko, A. (2023) Tsyfrovizatsiia rehionalnykh ekonomichnykh system yak faktor rozvytku sotsialnoho pidpriemstva v umovakh detsentralizatsii [Digitalization of regional economic systems as a factor in the development of social entrepreneurship in the conditions of decentralization]. *Digital Economy and Economic Security*, 4(04), 52–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.4-9>

11. Verbytska, A.V. (2023) Rol biznesu yak katalizatora rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva v protsesi reintehratsii viiskovosluzhbovtiv, veteraniv ta chleniv yikh simei [The role of business as a catalyst for the development of social entrepreneurship in the process of reintegration of military personnel, veterans, and their families]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*, 49, 7–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-1>

12. Verbytska, A., Dyvnych, H., & Petryk, O. (2023) The potential of local business involvement as a determinant of social entrepreneurship development in the process of veterans' reintegration. *Baltic Journal of Economic Studies*, 9(4), 58–64. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-4-58-64>